

Forord

Det er en interessant kendsgerning, at litteraturforskningen siden den store faglige frigørelse i 1960'erne med betydelig systematik har valgt sine helte blandt forskere, som befandt sig uden for de officielle magtbaser på universitetet, eller som i hvert fald havde et anstrengt, problemtynget forhold til denne institution. I Danmark havde vi allerede fra slutningen af forrige århundrede komplekset omkring Brandes som en næsten mytologisk eksemplifikation af den universitære fagsnæverhed, der i en lang eftertid tvang mindre slaviske ånder til at hente deres dybere inspirationer andre steder end hos indehaverne af de universitære lærestole. Trods officiel status udgik der hverken fra Julius Paludan eller hans efterfølgere nogen faglig karisma, der frembragte engagerede elever og markante efterfølgere. Til gengæld var traditionens greb om institutionen fast. Der var betydelig betænkelighed og mange hævede øjenbryn, da Svend Møller Kristensen – indtil da embedsløs dr.phil. – som den første af dem, der bekendte sig til inspirationerne fra Brandes, i 1953 blev lukket ind i systemet som professor. Også selv om det kun var på 'klituniversitetet' i Århus, det fandt sted. Da Møller Kristensen i 1964 fik lov til at flytte til det københavnske universitet, fortalte rygterne i studenterkredse, at det var sket under en hemmelig håndfæstning om, at han afstod fra politisk opvigling af de unge mennesker. Det blev der nu langt fra heller tale om. Efter 1968 søgte man derfor efter andre, udenlandske orienteringspunkter, og brandesianismens eneret til at repræsentere et kontroversielt alternativ til universitetstraditionalismen visnede i løbet af få år bort.

Forfatterne bag de ny faglige referencer stod naturligvis også uden for lærestolens lange kæde. Lukács – fri intellektuel, dobbelt exilant og senere igen på kant med partikommunistiske autoriteter – kom til at tiltrække stor interesse i Vesteuropa. Med en omfattende produktion af udpræget lærd, filosofisk tilsnit leverede han ikke kun en journalistisk-politisk venstreorientering, men åbnede meget velkomment til en alternativ tradition af højakademisk karakter, som blot aldrig havde fundet plads på universitetet. Også Frankfurterskolens enestående eksempel på en kritisk, autonom tænkning beskyttet af en uafhængig millionformue, der havde kunnet flyttes fra kontinent til kontinent, fascinerede både ved sin tankestil og sin specielle sociale situering, selv om man ikke altid gjorde sig sidstnævntes betydning klart. Størst aura stod der dog for mange omkring Walter Benjamin. Hans universitetskarriere var tidligt blevet

standset, da bedømmelsesudvalget ikke kunne eller ville forstå hans habilitationsafhandling om det tyske sørgespil og derfor forkastede den. Ikke engang Horkheimer og Adornos exilerede Institut für Sozialforschung havde han kunnet få en fast tilknytning til, selv om det i kritiske perioder gav ham det minimum, der skulle til for at holde ham i live. Hans sørgelige endeligt for egen hånd på flugt fra nazismen havde mytologisk værdi, ligesom hans ikonoklastiske tænkning med dens blanding af uortodoks lærdom, forbløffende 'korrespondenser' og visioner med messianske overtoner tiltrak og udfordrede ved sin grundlæggende forskellighed ikke kun fra universitetslitteraternes gængse fagtraditionalisme, men også fra Lukács' og frankfurternes hegelske alternativtradition. »Everywhere an Exile« som en skribent for nylig sammenfattede opfattelsen af Benjamin i sin anmeldelse af en roman, der handler om teoretikerens fatale forsøg på at krydse Pyrenæerne.¹ Selv romaner – måske vil det snart blive film – udøver disse marginaltænkere i deres eftertid inspiration nok til at frembringe.

Sammenhængen mellem tænkningen og tænkernes sociale skæbne er vel ikke helt ligetil. Og dog kunne en umiddelbart opdukkende hypotese være, at interessant tænkning tilsyneladende forudsætter 'interessante' livs- og produktionsomstændigheder. Trods sin enkelhed er den måske ikke grundlæggende urimelig. Man kan dog forestille sig, hvor svært det er for en humanist skemalagt at tænke originale eller blot interessante tanker mellem kl. 8.30 og 16 siddende på en standard kontorstol anbragt i et statsligt standarduniversitets 13 eller 14 kvadratmeter store standard betoncelle kaldet et lærerkontor. Her laves til gengæld – lejlighedsvis – solidt, rutinemæssigt arbejde, som kan være til gavn og nytte, og som følgelig roses derfor. De store, inspirerende gnister, der springer vidt over afstande i tid og rum, og som igen og igen synes at kunne elektrificere læserne, er historisk set næsten altid opstået under andre forhold. Foruden de nævnte tænkere i den tyske tradition ville det være nærliggende at nævne Bakhtin, hvis trange og indimellem tumultariske politisk-sociale livsomstændigheder er lige så iøjnefaldende som den vedvarende teoretiske tiltrækning, han siden 1960'erne har udøvet i den vestlige litteraturforskning.

Ved nærmere eftersyn har også de indflydelsesrige teoretikere i den franske tradition et synligt element af marginalitet og konflikt som dynamiserende element i deres karrierer og deres tænkning. Det har ikke i samme grad som øst for Rhinen i mellemkrigstiden været forbundet med direkte forfølgelse etc. Og takket være det særlige franske universitets- og forskningssystem med 'les écoles' (ENS, EHESS, EPHE etc.) som prestigøse alternativer har tænkere,

1. Robert Grudins anmeldelse af Jay Parini: *Benjamin's Crossing*, N.Y.1997, in *The New York Times Book Review*, 29.6.1997, p.12.

som de regelrette universitetstraditioner ikke har villet eller kunnet integrere, alligevel fået plads inden for en officiel ramme. Men den særlige kombination af marginalitet, originalitet og evne til at interessere en vidtstrakt læserkreds har også her vist sig virksom og måske takket være den indirekte integration tilmed på en meget effektiv måde. Det er ikke de franske universitetslitterater, der siden 1950'erne har inciteret de teoretiske strømninger i resten af Europa og USA, men de markant profilerede enere på 'skolerne'. Mange af dem har været flygtninge fra Østeuropa (eksempelvis Greimas, Todorov, Julia Kristeva), andre har kæmpet sig op på den parisiske scene fra kanten af den frankofone verden: Derrida fra en beskeden jødisk baggrund i det muslimske nordafrika, Bourdieu fra hovedlandets dybeste agrare provins. Flere lignende eksempler kunne nævnes. Selv den facile Roland Barthes viser sig at have en rem af denne hud.

Dette nummer af *K&K* har Roland Barthes som tema, og anledningen til at aktualisere de ovenstående perspektiver er, at Carsten Sestoft i sit bidrag til nummeret mener at kunne påvise, at linien gennem Barthes' tænkning netop er hans opposition til den regelrette universitetstradition hos Sorbonne-litteraturerne. Med et akademisk uafsluttet uddannelsesforløb og en forkastet afhandling kom han ambivalent til at vakle mellem kulturjournalistikken og forskningsverdenen. Selv da han i 1960'erne via sin ansættelse på *École pratique des Hautes Études* integreredes i systemet og i tilslutning til den fremmarcherende strukturalisme anslog en udpræget scientistisk skrivestil, var hans polemiske opposition til det almindeligt vedtagne – *doxa* – stadig tydeligt at spore. Barthes' næste store skift til hans 'poststrukturalistiske' fase i 1970'erne accentuerede igen det heterodoxe element i hans måde at positionere sig på, nu også oppositionelt over for den hidtidige strukturalisme. Men det understregede nok også fraværet af egentlige selvstændige alternativer i hans tænkning af den slags, man kunne finde hos mere originale samtidige, f.eks. Derrida. I sit udgangspunkt var Barthes 'marginal', men ikke marginal nok til at blive en original tænkner; i opposition til *doxa*, men i kølvandet på avantgarderne. Således kunne man kritisk beskrive et forløb, der endte med hans ærefulde indtræden på *Collège de France* og med hans hældninger til en litterær æsteticisme i sin type ikke så langt fra den, han i 1950'erne startede med oppositionelt at kritisere den universitetslitterære *doxa* for at hæge om.

Men Barthes kan også anskues fra andre synspunkter end den intellektuelle biografis, og – 'original' eller ikke – har hans mangeartede produktion i talrige henseender stadig stor interesse. Ligesom det flere gange før er sket i tidsskriftet præsenterer også *K&K* 84 en bid af Barthes selv, denne gang hans store »aide-memoire« om retorikken, oversat og indledt af Peter Larsen. Dets oprindelse går tilbage til årene 1964-65, men det blev første gang publiceret i *Com-*

munications' retoriknummer i 1970 (nr.16) og repræsenterer således en lang, central fase af Barthes' intellektuelle forløb.

Barthes og en anden heterodox tænker, nemlig ovennævnte Walter Benjamin, er genstand for analyse i John Thobo-Carlsens artikel »Om litteratur på tærsklen til en verden uden litteratur«. Her sammenholdes de to tænkere, specielt hvad angår deres mere principielle holdninger til fænomener som sprog og litteratur og forholdet herimellem. Der peges på forskelle og især på ligheder – dvs. de typer af indsigter, hvor Barthes og Benjamin kan siges at mødes i synet på sprog og litteratur – ligesom det diskuteres, hvordan de gensidigt synes at kvalificere og supplere hinandens synspunkter.

Endelig præsenterer Per Krogh Hansen den læsningsorienterede Barthes i *S/Z*, – den af Barthes' bøger, der formentlig i de sidste årtier har tiltrukket sig størst interesse. Under overskriften »Betydningens flossede struktur« introduceres først de teoretiske positioner i Barthes' tekstuelle analyse, bl.a. i relief af tidligere strukturalistiske positioner. Dernæst demonstreres strategien i en eksemplarisk læsning af initialsituationen i Henrik Pontoppidans novelle *Nattevagt*, idet interessen specifikt rettes mod 'karakteren' og karaktertegningen. Og endelig diskuteres de temporale forhold i læseprocessens betydningsdannelse, dvs. de forbindelser læseren skaber, opretholder eller ændrer gennem læseprocessen. Og her ikke kun i læsningens bevægelse fremad gennem teksten, men også bagud, dvs. i forhold til hvordan de nytilkomne elementer influerer på de tidligere læste. Sidstnævnte aspekt forsøges begrebet under supplerende inddragelse af den freudianske psykoanalyses *Nachträglichkeit*-koncept. Ud over at være en introduktion til Barthes' tekstuelle analyse fungerer Per Krogh Hansens artikel også som en opsamling på hans bidrag »Mennesket i teksten. Om karakterbegrebet« fra *K&K* 81.

Nummeret afsluttes med to anmeldelser. Svend Aage Svenstrup skriver om *Digterens paryk. Studier i 1700-tallet. Festskrift til Thomas Bredsdorff*, og Anne Scott Sørensen anmelder Karin Sanders *Konturer. Skulptur- og dødsbilleder fra guldalderlitteraturen*.

Red.